

Natuur.focus

Vegetatie
van de Herenbossen

De natuureducatieve
tentoonstelling

Zaadvoorraad en
prioriteiten voor
natuurherstel

Achter de schermen van een natuureducatieve tentoonstelling

KRIST TACK & SOFIE REGNIERS

In het Natuureducatiecentrum De Vroente (Kalmthout) van de Vlaamse overheid worden sinds 2000 regelmatig tijdelijke interactieve milieu- en natuureducatieve tentoonstellingen gemaakt voor het brede publiek. In deze tentoonstellingen wordt extra aandacht gevestigd op een natuur- of milieuthema dat verband houdt met het Grenspark 'De Zoom- Kalmthoutse Heide'. Misschien heeft u reeds één van deze tentoonstellingen bezocht, maar heeft u er ooit bij stil gestaan wat er allemaal aan vooraf gaat om zo'n tentoonstelling te maken? We nemen u dan ook graag mee achter de schermen van onze tentoonstellingen.

Kiezen van een thema

Alvorens een nieuw project gestart wordt, vragen we ons af wat we met de tentoonstelling willen bereiken. Rond welk thema zal gewerkt worden, en hoe kan dit voorgesteld worden? Is het een herkenbaar onderwerp voor een doorsnee bezoeker en een 'niet te ver van mijn bed show'? Een tentoonstelling over de Vos zal het grote publiek meer aanspreken dan één over de onbekende Blauwe vuurvlieder. Met heel gespecialiseerde onderwerpen zal ook maar een kleine groep mensen zich aangesproken voelen (bijvoorbeeld de balts van vogels, versus paargedrag bij dieren in het algemeen). Op die manier laten we de bezoeker kennis maken met enkele planten en dieren van de Kalmthoutse heide, of proberen we enkele gangbare misvattingen of vooroordelen te doorprikken. *Tabel 1* geeft een overzicht van alle behandelde thema's.

Cruciaal bij het opzetten van dergelijke tentoonstellingsreeks is het werken met een meerjarenplanning. Zo zijn we in maart 2006 gestart met de voorbereidingen van 'Met zonnige groeten', een tentoonstelling die in maart 2007 open ging.

Het thema uitwerken

Eenmaal het thema gekozen, moet er beslist

worden rond welke aspecten gewerkt zal worden. We streven er steeds naar onze tentoonstelling zo ruim mogelijk te houden. Zo beperkt de tentoonstelling over diersporen zich bijvoorbeeld niet tot pootafdrukken, maar komen ook vraatsporen, nesten, uitwerpselen, ... aan bod. Ook bij het thema zand werkten we heel ruim (soorten zand, gebruik van zand in namen van gemeenten, ontginning van zand vroeger en nu, gebruik van zand in het dagelijkse leven, geschiedenis van glas, dieren en planten aangepast aan het leven in zand, zand in woestijnen,...). De tentoonstelling over roofvogels behandelde dan weer niet enkel de levenswijze, maar ook roofvogels in andere culturen, bescherming en ringen van roofvogels, ...

Bij het uitwerken van een tentoonstelling gaan we op zoek naar zoveel mogelijk tastbaar materiaal. Voor de interactieve onderdelen van de tentoonstelling wordt met het ganse team van De Vroente gebrainstormd en alle ideeën, zelfs de meest waanzinnige, worden opgeschreven. Nadien worden alle voorstellen één voor één besproken. Er wordt vooral gelet op de technische haalbaarheid, aangezien alles door de ploeg zelf ineen gestoken wordt. Heel belangrijk bij het maken van dat materiaal, is dat het tegen een stootje kan. Bovendien worden dikwijls ook

nog andere voorwerpen gezocht die passen in de tentoonstelling. Daarna wordt in zoveel mogelijk bronnen gezocht naar achtergrondinformatie om de teksten te kunnen schrijven. Hierbij worden ook specialisten ter zake geraadpleegd (zo werkten we voor de vos-tentoonstelling bijvoorbeeld samen met het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek). Het doseren van al het aangeboden materiaal is misschien wel de moeilijkste opdracht om uiteindelijk een goede tentoonstelling te presenteren. In elke tentoonstelling wordt gebruik gemaakt van foto's, tekeningen, beeld- en geluidsfragmenten, maar tastbaar materiaal, dat de boodschap krachtig kan weergeven, geniet veruit de voorkeur. De teksten dienen vooral ter ondersteuning van dit materiaal, om de bezoeker achtergrondinformatie aan te reiken. Als we van een bepaald aspect geen tastbaar materiaal of foto's hebben, komt dit aspect ook niet aan bod in de tentoonstelling. Dit om een overaanbod aan teksten te vermijden. Door een tentoonstelling vanuit diverse invalshoeken te benaderen, krijgen de bezoekers de kans om unieke stukken of één of andere collectie te bewonderen. Zo konden we voor de tentoonstelling 'Meesters van het luchtruim' beschikken over een uitgebreide collectie opgezette roofvogels en

uilen van België. In de tentoonstelling 'Land van zand' hadden we een verzameling zand van over de hele wereld.

Overdracht van informatie

De essentie van de tentoonstelling is de overdracht van informatie op niveau van tien- tot twaalfjarigen. Wat wij echter ook altijd in het achterhoofd houden, is die informatie zo aan te bieden dat oudere bezoekers er ook iets van opsteken. Zo kan een bezoeker aan een tafel met allemaal vraatsporen proberen te raden wie er aan de tafel gezezen heeft en in de lade van de tafel het antwoord vinden (Figuur 1). Misschien zal deze bezoeker dan de volgende keer dat hij/zij een afgeknaagde dennenappel vindt, weten wie

er aan geknabbeld heeft. Zo zal ook iemand die het spel 'de reis van de eikel' speelde, beseffen dat er heel wat voorwaarden moeten vervuld zijn alvorens een eikel kan uitgroeien tot een eik. Of zal iemand die zijn tanden poetst er even bij stilstaan dat er ook zand in de tandpasta zit. Of zal de bezoeker bij het kiezen van ramen even terugdenken aan het verschil in isolatie tussen verschillende soorten dubbel glas (wat de bezoeker proefondervindelijk kon waarnemen in onze tentoonstelling rond zand). Voor ons is een tentoonstelling pas geslaagd als we merken dat de bezoekers verrast en verbaasd zijn. Als je merkt dat bezoekers enthousiast zijn, dat ze de interactieve elementen gaan uitproberen en geboeid zijn, betekent dit dat de ten-

toonstelling zijn doel bereikt heeft. Regelmatig gebeurt het ook dat de inhoud van de tentoonstelling stof biedt voor een discussie, zoals bijvoorbeeld rond de jacht op vossen, het kweken van nertsen voor bont en de ontginning van zand. Zo waren er ook bezoekers die niet geloofden dat het hoofdmenu van een vos vooral uit muizen bestaat.

Ook het variëren in thema's zorgt ervoor dat steeds een nieuw publiek zich aangesproken voelt. Zo valt te verwachten dat een thema als zonne-energie andere bezoekers aanspreekt dan het thema zaden en vruchten. De tentoonstelling 'Graven, plaggen, steken' lokte dan weer heel wat oudere mensen, ondermeer omdat hier heel wat aspecten uit hun kindertijd aan bod kwamen.

Titel	Thema	Enkele voorbeelden van interactieve elementen
Zaden op reis	Zaden en vruchten	<ul style="list-style-type: none"> - koffer met spel vier op een rij (blad, naam plant, zaadverspreiding en vrucht) - reiskoffer met verhaal van pluisje (paardenbloem) - interactief spel: reis van de eikel waarbij je een eikel over een plaat moet laten rollen zonder dat deze in een valkuil (gaatje) terecht komt.
Een beestje verliefd	Paarvorming bij dieren	<ul style="list-style-type: none"> - geurbak
Fluwelen fladderaars	Vleermuizen	<ul style="list-style-type: none"> - grote oren waar bezoeker kan gaan tussen staan om te ondervinden dat vleermuizen de geluiden beter kunnen opvangen - ondersteboven gaan hangen aan stok - vliegbeweging van vleermuis nabootsen, door statische beelden snel te doen bewegen - winterverblijf van vleermuis met kijkgaten
Beestige techniek	Bewegingstechniek bij dieren	<ul style="list-style-type: none"> - verschillende bewegingen in de dierenwereld werden door studenten (als eindwerk) omgezet in een interactief element (zoals bvb. beweging in slokdarm, beweging van een slang, slurf van een olifant,...)
Vossenstreken	Vos	<ul style="list-style-type: none"> - spreekwoorden bij de juiste tekening plaatsen - geluidenbak - dierspoor van de hond en de vos maken
Meesters van het luchtruim	Roofvogels	<ul style="list-style-type: none"> - draaien kop uil en mens - binoculaire loepe met verschillende pluimen - uilenspel - geluidenbak met verschillende roofvogels - vergelijken van verschillende soorten bekken
Speuren naar sporen	Diersporen	<ul style="list-style-type: none"> - volg het geurspoor van de vos: verschillende bakken verspreid over de tentoonstelling. Achter luik zit de juiste oplossing (pluche vos, of ander attribuut, bvb. banaan bij bananengeur, ...) - wie heeft hier gegeten?: tafel met vraatsporen, oplossing zit in de lade onder het bord - wie heeft hier iets achter gelaten?: toiletten met uitwerpselen, door aan de koord van de spoelbak te trekken, komt foto van het dier tevoorschijn. - konijnkeutels op hoopje leggen - computerspel : plaats juiste spoor bij juiste dier - volgen van pootafdrukken op de grond - pootafdruk maken in het zand (met gipsafdruk)
Graven plaggen steken	Rol van de heide in het dagelijks leven vroeger	<ul style="list-style-type: none"> - teletijdmachine - zand strooien - verkleden - computerspel
Land van Zand	Zand	<ul style="list-style-type: none"> - opzoeken op wereldbol waar alle zandjes vandaan komen - pop die helemaal onder het zand ligt, maar waarbij bezoeker hoofd door een gat kon steken, waardoor het leek alsof hij/zijzelf onder het zand ligt (en waarbij je nog in de tenen kon knijpen) - zandbak (voor de allerkleinsten) - zand strooien op rode tegelvloer (zoals vroeger gebruikelijk was) - wand met het woord duin in schuurpapier, achter een gordijntje waarbij bezoeker door voelen het woord moet raden - Mat magnetisch zand en een magneet proberen een foto van de mierenleeuw helemaal onder het zand te krijgen - Spreekwoorden met zand zoeken in schilderijen - Zand-leem -klei bezinkingsproef - Binoculaire loep met verschillende soorten zand

Tabel 1. Overzicht van de educatieve tentoonstellingen en hun belangrijkste interactieve displays die sinds 2000 in het Natuureducatiecentrum De Vroente opgezet werden.

Figuur 1. Een tafel met allemaal vraatsporen. Raad eens wie er aan de tafel gezeten heeft? (foto: NEC De Vroente, Kalmthout).

De bezoeker prikkelen

De meeste bezoekers van onze tentoonstellingen zijn toevallige passanten die bijvoorbeeld een wandeling in de heide willen maken. Om die bezoekers te overtuigen om de hele tentoonstelling te bekijken, is het van groot belang een uitnodigende affiche te hebben. Naast een afbeelding die de aandacht trekt, speelt ook de titel een grote rol. Bezoekers die op de affiche afkomen, omdat het onderwerp hen interesseert, lopen van zelf door heel de tentoonstelling.

Om de bezoekers echt te overtuigen werkt een intrigerende blikvanger aan het begin van de tentoonstelling heel goed. Zo stond er bij onze tentoonstelling van diersporen bijvoorbeeld een rij van vijf toiletjes aan de ingang van het centrum (foto 2). Waarom die daar stonden en wat er in lag, interesseerde menig bezoeker. De eerste stap was hiermee gezet. Bezoekers waren dan geprikkeld en wilden verder kijken wat er nog allemaal in die tentoonstelling te zien was.

De bezoeker blijven boeien

Als een bezoeker een tentoonstelling bekijkt, verwacht die een duidelijke en geloofwaardige uiteenzetting van het onderwerp. Je zou alles kunnen voorstellen met teksten, maar om tot een goede tentoonstelling te komen, moet je net proberen om zoveel mogelijk zintuigen te prikkelen. Zo kan je bijvoorbeeld een tekst schrijven over de vos, maar als er een foto (kijken), een opgezet exemplaar (kijken en voelen) en nog een spelelement, zoals het volgen van een geurspoor (ruiken), in de tentoonstelling verwerkt zijn, spreekt dit veel

meer aan.

Doe-opdrachten die de bezoeker kan uitvoeren zonder dat er achteraf opgeruimd moet worden, werken ook beter dan de andere. Niets is minder leuk dan bij een opdracht komen waar de oplossing meteen zichtbaar is, doordat de vorige bezoeker niet opgeruimd heeft. Zorg er dus voor dat alles (automatisch) terug in de begintoestand terecht komt. Zo kon in de diersporententoonstelling een bezoeker bij de opstelling met de toiletjes (Figuur 2) aan het touw van de spoelbak trekken om zagezegd door te spoelen, waarbij er een foto tevoorschijn kwam van het dier dat in dat toilet zijn uitwerpselen

achter liet. Maar heel belangrijk hierbij was dat als de bezoeker weg ging, de foto ook terug onzichtbaar was, zodat de volgende bezoeker opnieuw aan het touw kon trekken. Daar hielden we dus rekening mee bij het ontwerp van de spoelbakken.

Het interactieve materiaal moet ook tegen een stootje kunnen. Breekbaar, fragiel materiaal gaat snel stuk en dient regelmatig hersteld te worden. Het feit dat er slijtage op de doe-elementen komt, is op zich een heel goed teken (ze worden intensief gebruikt...), maar eigenlijk zou slijtage moeten vermeden worden door het kiezen van heel degelijk materiaal.

Wat de bezoeker ook uit de tentoonstelling haalt, hij/zij moet zeker met een tevreden gevoel naar huis kunnen gaan. Op een aantal vragen zal zeker een antwoord gegeven worden, maar misschien kan het ook een aanzet zijn om achteraf nog meer bijkomende informatie op te zoeken. Vandaar dat het ook zo belangrijk is om van iets herkenbaars te vertrekken, ook in de tentoonstelling zelf komen er onderwerpen aan bod uit de dagdagelijkse leefwereld. Deze zaken dienen als oriëntatie- en referentiepunten. Bezoekers worden zo uitgenodigd om vanuit het voor hen bekende, nieuwe dingen te leren kennen en nieuwe associaties te zien. Zoals bvb het gebruik van zand in het dagelijks leven (glas, tandpasta, computerchips, tegels, spiegel,...). Om de aandacht van de bezoeker zo lang mogelijk 'vast' te houden, hanteren we een aantal stelregels:

1) Het zwaartepunt van de informatieoverdracht ligt in het begin van de tentoonstelling. Op dat moment is de bezoeker nog bereid om dingen te bekijken. Het tweede

Figuur 2. Een intrigerende blikvanger. (foto: NEC De Vroente, Kalmthout).

stuk van de tentoonstelling is een stuk luchtiger opgevat.

- 2) De bezoeker moet een logische volgorde vinden in de tentoonstelling. Daarom wordt de hele tentoonstelling vooraf op een grondplan van de tentoonstellingsruimte uitgetekend.
- 3) Zorg voor eenheid in vorm en kleurgebruik want een bezoeker mag niet gedemotiveerd geraken omdat het kijken vermoeiend is.
- 4) Zorg voor een ruime waaier aan interactieve elementen, waarbij een goed evenwicht nagestreefd wordt tussen kijken, lezen en doen (*Tabel 1*).

Meerwaarde van het zelf maken van een tentoonstelling

Tentoonstellingen zelf uitdenken en maken is een heel boeiende activiteit waar met de hele Vroentploeg met veel voldoening aan gewerkt wordt. Na zes jaar intensief werken aan nieuwe tentoonstellingen, hebben we al heel wat ervaring opgedaan, maar toch blijft het een hele uitdaging om telkens iets nieuws te creëren. Het maken van die tentoonstellingen is eigenlijk een verlengstuk van hetgene we dagdagelijks doen, namelijk door steeds andere werkvormen aan natuur- en milieu-educatie doen. Hierdoor proberen

Het Natuureducatiecentrum De Vroente van de Vlaamse Overheid in Kalmthout heeft een dubbele functie:

- enerzijds is het een **natuureducatiecentrum** van de Vlaamse Overheid.
- anderzijds is het een **bezoekerscentrum** voor het grenspark 'De Zoom - Kalmthoutse heide'

In De Vroente is er een permanente tentoonstelling over de planten en dieren van de verschillende biotopen op de Kalmthoutse Heide. Ook de geschiedenis van de heide wordt toegelicht. Hiernaast is er ook een maandelijks wisselende kunsttentoonstelling van een plaatselijke kunstenaar of fotograaf. U kan er nog tot 4 november 2007 een bezoek brengen aan de tentoonstelling 'Met zonnige groeten', een interactieve tentoonstelling over de zon en zonnen-energie. Voor meer informatie kan u terecht op <http://www.devroente.be>

NEC De Vroente
Putsesteenweg 129, 2920 Kalmthout
03-620 18 30
devroente@lne.vlaanderen.be
www.devroente.be

we natuur en milieu op een boeiende manier naar de bevolking te brengen. Met relatief weinig middelen willen we aantonen dat natuurbeleving een heel belangrijke plaats inneemt bij deze vorm van educatie. Zonder belerend te willen zijn, proberen we in onze recentere tentoonstellingen via tastbare items milieuthema's aan te halen. We reiken informatie aan, waardoor de bezoeker zelf een mening kan vormen.

Bijna al de tentoonstellingen die tot nu toe

gemaakt zijn, worden zo gebouwd dat ze gemakkelijk op andere locaties geplaatst kunnen worden. Zo waren al heel wat van onze tentoonstellingen op verschillende plaatsen in Vlaanderen en Nederland te bezoeken. Door deze tentoonstellingen niet alleen boeiend te maken maar bovendien gratis uit te lenen, zorgen we er steeds voor dat deze tentoonstellingen telkens opnieuw ontleend worden.

SUMMARY BOX:

KRIST TACK & SOFIE REGNIERS – Behind the screens of an educational exhibition. *Natuur.focus* 6(1): 11-14

This article describes a set of rules of thumb for the design of successful educational exhibitions on biodiversity. Setting-up such exhibitions starts off with a sufficiently long preparatory phase. Factors determining the success of an exhibition include:

- An attractive, inviting title;
- Focus on a widely-known and understood theme and try to

address as much aspects of it;

- Content should be understandable by audiences of 10-12 year olds;
- Look after a logical build-up;
- Information transfer should target as much senses as possible;
- No overkill in text messages. Use text only to support graphics, materials and interactive displays;
- Focus on surprising and astonishing effects;
- Make sure visitors go home satisfied.

AUTEURS:

Krist Tack en Sofie Regniers werken als natuureducatoren in het Natuureducatiecentrum De Vroente in Kalmthout.

CONTACT:

Krist Tack:
Krist.tack@lne.vlaanderen.be - 03-620 18 37

Sofie Regniers:
Sofie.regniers@lne.vlaanderen.be - 03-620 18 34